FORME ADVERBIALE REGIONALE

Cosmin Căprioară
Universitatea *Ovidius* Constanța

De quelques formes adverbiales régionales (Résumé)

*Cet article se propose de signaler pour la prémière fois l'existence de quelques formes adverbiales, qui ne sont pas attestées dans les dictionnaires ou dans les atlas linguistiques roumains, utilisées dans le patois du village natal de l'auteur, dans le sud-ouest du département de Gorj, prés du point 848 Strehaia d'**ALR**. Les adverbes composés: **dindeal** (le haut de la colline)**, dinvale** (le bas de la colline), **diladeal** (amonte)**, dilavale** (avale) et les locutions formées avec les prépositions : de, pe, de pe sont utilisés dans une zone restreinte, et désignent la position et l'orientation dans l'espace*

1. Deprinderea încă din cea mai fragedă copilărie a graiului din zona în care s-a născut constituie pentru dialectolog un avantaj folosit de multe ori cu rezultate îmbucurătoare în cercetările sale.

Oricât de cuprinzătoare ar fi rețeaua punctelor de anchetă dintr-un atlas dialectal, aceasta este limitată de resursele financiare şi temporale puse la dispoziția echipelor de dialectologi, aşa încât orice semnalare a unui fapt dialectal semnificativ duce într-o oarecare măsură la progresul ştiinței dialectologice.

2. În studiul de față, ne propunem să aducem în atenția specialiştilor câteva forme adverbiale cu circulație regională restrânsă, necuprinse, până acum, în atlase lingvistice sau în dicționare. Zona din care provin ele are în centru satul natal al autorului acestor rânduri, şi anume localitatea Miluta, componentă a comunei Borăscu din județul Gorj. Aceasta este situată în sud-vestul județului, într-o zonă de dealuri împădurite, la izvoarele unuia dintre Jilțuri, numit oficial *Pârâul Borăscu*, care curge de la vest (*de la deal*) spre est (*la vale*). De altfel, şi dealul unde îşi află izvorul *matca* respectivă se numeşte tot Borăscu, la fel cu satul centru de comună, situat la 9 km de Miluta. Pentru o localizare mai exactă, precizăm că Miluta se găseşte la aproximativ 8 km de punctul 848 din **ALR**, oraşul Strehaia din județul Mehedinți, de care şi aparținea administrativ în perioada cât a funcționat împărțirea teritorială în raioane. Populația e alcătuită din cca 200 de familii, din care majoritatea sunt români, trăitori acolo din tată în fiu. Mai locuiesc acolo 20 de familii de *rudari*, al căror grai prezintă particularități bănățene. Până în urmă cu trei decenii, căsătoriile se făceau mai mult între membrii comunității sau cu persoane din satele vecine, deci cu particularități lingvistice asemănătoare.

Satul este atestat pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea, ca o aşezare cu locuințele răspândite prin păduri, actuala întocmire compactă de sat din zona de deal fiind atribuită, prin tradiție, epocii lui Cuza. Acum, casele se înşiruie pe valea

BDD-A3620 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:33 UTC)

principală a *jilțului Borăscu*, pe o vale secundară, care poartă numele de *Racu*, precum şi pe un segment de deal care uneşte cele două văi, numit *Pe Crac*.

Satele vecine, care au, cu unele excepții, aceeaşi vechime, sunt: la sud, Menții-din-Față, la est, Menții-din-Dos, la nord, Conace (numit acum Valea), Ursoița (un cătun de rudari aparținând de Conace) şi Costeni, iar la vest, Ungureni (unde majoritatea familiilor vechi sunt venite din Transilvania la o dată nesigură, dar oricum îndepărtată, fiindcă în graiul lor nu există particularități pronunțat individualizatoare) şi Valea Rea (cu numele actual de Valea Motrului, datorat amplasării sale aproape de lunca Motrului).

Principalele ocupații ale locuitorilor sunt agricultura şi creşterea vitelor, iar, din perioada industrializării, mineritul şi lucrul la Termocentrala de la Turceni, aflată nu departe.

Insistăm asupra faptului că adverbele şi locuțiunile adverbiale despre care va fi vorba sunt cunoscute pe o arie limitrofă largă, a cărei întindere rămâne de stabilit, însă folosirea lor nu cunoaşte bogăția formală şi diversitatea sensurilor pe care acestea le au în Miluta.

3. Nu întâmplător am făcut precizarea că zona la care ne referim este colinară, deoarece adverbele despre care va fi vorba sunt legate de numele unor unități de relief definitorii: *dealul* şi *valea*.

4. Formele adverbiale care, la fel ca şi în alte numeroase cazuri, se folosesc şi prepozițional, nu sunt numeroase şi sunt exclusiv de loc, indicând poziționarea spațială în raport cu un anumit reper (stabil) sau, mai rar, locul de origine al unui fenomen.

5. Mai întâi, foarte frecvente sunt formele compuse cu prepoziția ***din***: ***dindeal***, ***dinvale***, care nu arată locul de plecare/de origine, ci poziția înspre partea dealului, respectiv a văii, în raport cu reperul. Astfel, se spune*: Tata ie dindeal. Bunaru ie dinvaľe*. Insistăm asupra caracterului nelocuționar al formelor, deoarece prepoziția ***din*** şi-a pierdut orice sens lexical, care s-a „topit" în sensul cuvântului compus, dovadă că acesta nu mai arată originea. Probabil, construcția a rezultat dintr-o locuțiune adverbială de loc, care, la rândul său, făcea parte dintr-o structură mai amplă: *Bunaru ie* ***în partea din vaľe***, cu omiterea numelui.

Adverbele respective se combină cu prepoziția de, rezultând locuțiunile: ***dindeal de*** *(dindeal de casă)* sau ***dinvale/ dinval` de*** *(~ de mine; ~ casă; ~ nuc* etc.*)*, devenind locuțiuni prepoziționale.

6. Adverbele deja menționate nu sunt constante în raport cu punctele cardinale, variind în funcție de versantul văii pe care se află reperul: *în dos* (orientat spre nord) sau *în față* (orientat spre sud). Deci, ***dindeal*** poate fi la nord sau la sud de reper. Mai rar, ele rămân stabile în raport cu punctele cardinale, dacă reperul se află pe o vale secundară neorientată de la vest la est. ***Dindeal*** va desemna atunci sudul, fiindcă spre sud versantul văii Jilțului posedă mai multe crestături de văi secundare, versantul nordic fiind mai abrupt şi nebrăzdat.

BDD-A3620 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:33 UTC)

7. În schimb, formele ***diladeal***, respectiv ***dilavale,*** compuse deci cu prepoziţiile ***de*** şi ***la***, corespondente celorlalte puncte cardinale, est şi vest, sunt constante pentru orice reper de pe raza localităţii, datorită orientării văii de la est la vest: *Teiu ie diladeal. Stupi-s dilavale.* De menţionat că cele două forme sunt indiferente în raport cu altitudinea, deci ceea ce se află ***diladeal*** poate fi mai jos decât ceea ce este ***dilavale***, pe când ***dindeal*** este întotdeauna mai sus decât ***dinvale.***

Locuţiunile prepoziţionale corespunzătoare rezultă tot din combinaţiile cu prepoziţia ***de***: ***diladeal de*** *(diladeal de noi)* , ***dilavale de/ dilaval` de*** *(~* ***voi****).*

Facem precizarea că nici una din aceste forme nu arată originea în raport cu deplasarea. Pentru aceasta se folosesc locuţiunile adverbiale ***de la deal*** şi ***de la vale***. Adică se spune: *Ploaia vine de / di la deal. Vântu bate de/ di la vale.* (prepoziţie compusă +nume = locuţiune adverbială). / *Nicu repară ceva* ***diladeal***: (adverb). (foarte rar se aude*: Ploaia vine de diladeal,* ceea ce dă o nuanţă de aproximare, privitor la direcţie.)

8. Adverbele compuse discutate stau la baza unor locuţiuni adverbiale de loc, cu structura: prepoziţia ***pe / de*** + adverbe compuse din cele menţionate: ***pe/ pi dindeal/ dinvale/ diladeal/ dilavale***; ***de/ di dindeal/ dinvale/ diladeal/ dilavale.***

Se spune, deci: *Fugim pe dindeal, nu pe dinvale*. (Adică alergăm pe partea dinspre deal, nu pe cea dinspre vale.)

Să-l cauţ pi diladeal sau pi dilavale.
Vântu bate de diladeal vara şi iarna, de dilavale.
Piuitu vine de dindeal.
Prunele ăştea-s de dinvale etc.

Ca şi celelalte forme, şi locuţiunile adverbiale de mai sus devin locuţiuni prepoziţionale prin combinare cu prepoziţia ***de***: ***pe/ pi dindeal de/ dinvale/ dinval de/ diladeal de/ dilavale/ dilaval de***; ***de/ di dindeal de/ dinvale/ dinva de/ diladeal de/ dilavale/ dilaval de***: *Să plimbă pi diladeal de vie*. *Casa de dilaval de noi.*

9. Cu rol totalizator şi, totodată, selectiv, se folosesc locuţiunile adverbiale alcătuite cu prepoziţia compusă ***de pe***: ***de/di pe/ pi dindeal, de/ di pe/ pi dinvale, de pe/di pi dilavale, de pe/ di pi diladeal.*** Acestea, pe de o parte, se referă la ansamblul zonei respective, raportate la reper: *A strâns fânu di pi dindeal* (deci din toată aria situată mai sus de reper), iar, pe de altă parte, pot arăta selecţia din zona respectivă: *A adunat fragi di pi diladeal* (adică de ici, de colo, din aria situată la vest de reper).

Ca şi celelalte locuţiuni adverbiale menţionate, şi cele din urmă pot fi folosite prepoziţional tot datorită prepoziţiei ***de***: *Az le dau la uoi iarbă di pi dinval` de casă.*

10. Sintactic, adverbele şi locuţiunile adverbiale amintite sunt fie complemente circumstanţiale de loc, dacă determină un verb: *Lucrează* ***pi di ladeal,*** fie atribute adverbiale, când au ca regent un nume: *Locu* ***de diladeal*** *n-a fos sămănat.*

11. Reflectarea în atlasele lingvistice şi în dicţionare a acestor forme este minimă, ca să nu spunem aproape absentă. Doar locuţiunile prepoziţionale ***(de) la deal de*** şi ***de din vale de*** (prima, atestată la Sadoveanu, fără prepoziţia ***de***, a doua, în

BDD-A3620 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:33 UTC)

cunoscutul vers eminescian) sunt citate în articolele DEAL, respectiv DIN ale **DLR**, **DLRM** şi **DLRLC.**
Atlasele lingvistice consultate (**ALR**, **NALR Oltenia**) nu le cuprind în materialul cartografiat. La fel, glosarele dialectale şi alte lucrări de specialitate avute în vedere.

12. Caracterul local şi inedit pentru vizitatorii din alte zone al acestor forme adverbiale a putut fi remarcat chiar de autorul acestor rânduri încă din copilărie. La diferite sărbători, la noi acasă, soseau rude şi prieteni atât din localităţile vecine, cât şi de departe. Şi mare îmi era mirarea când invitaţii se arătau nedumeriţi de localizările atât de clare pentru mine. O mătuşă chiar îmi spunea: *Mai lasă-mă cu diladeal de dilavale!* Iar, de obicei, un zâmbet de superioritate în faţa „ignoranţei" lor îmi înflorea în colţul buzelor şi explicam atunci pe înţelesul tuturor: „*în partea aia*" sau „*în partea-ailaltă*"!

BIBLIOGRAFIE

*** *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, întocmit de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei RPR, Partea II, vol. VI, Bucureşti 1969 (ALR).
Brâncuş, Grigore, *Graiul din Oltenia*, în LR, XI (1962), 3, p.248-260.
Candrea, I. A., Adamescu,Gh., *Dicţionqr enciclopedic ilustrat "Cartea românească"*, Bucureşti [1931].
Densusianu, Ovid, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915.
*** *Dicţionarul limbii române (DA)*, Bucureşti, 1913-1948.
*** *Dicţionarul limbii române (DLR)*, Bucureşti, 1949 ş.u.
*** *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1998.
*** *Dicţionarul limbii române literare contemporane*, vol. I-IV, Bucureşti, 1955-1957 (DLRC).
*** *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958 (DLRM).
*** *Glosar dialectal. Oltenia*, Bucureşti, 1967.
*** *Noul Atlas lingvistic pe regiuni, Oltenia*, vol. I-V. Întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu… de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, 1967-1986 (NALR Oltenia).
Petrişor, Marin, *Graiuri mixte şi graiuri de tranziţie. Cu privire la un grai mixt din nord-nord-vestul Olteniei*, în LR , 11, 1(1962), p. 87-94.
Petrişor, Marin, *Graiurile din Oltenia. Situaţia lor actuală*, în «Philologica», 2 (1972), p. 41-55.
Petrovici, Emil, *Texte dialectale. Suplement la Atlasul lingvistic român II (ALRT II)*, Sibiu-Leipzig, 1943.
Popescu, Radu Sp., *Graiul gorjenilor de lîngă munte*, Craiova, 1980.
Şăineanu, L., *Dicţionarul universal al limbei române*, ediţia a noua, Scrisul românesc, Craiova, s.a.
*** *Texte dialectale. Oltenia*, Bucureşti, 1967.

BDD-A3620 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:43:33 UTC)